

Анатолій Дробязко¹

РИНКОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ "НЕЕКОНОМІЧНОЇ" ПОЛІТИКИ

Процеси у банківському секторі України аналізуються у статті з позицій "неекономічної" політики, теорія якої нині дискутується у сучасній економічній науці. На думку автора, вплив такої політики не дозволяє Україні віднайти оптимальну стратегію розвитку країни, зокрема стосовно регулювання у банківській сфері. Одна із причин цього – дефіцит кадрів державного управління, що назагал властива країнам із перехідною економікою.

Доведено, що проведене НБУ "врегулювання" банківського ринку після 2014 р. було вкрай невдалим з економічної точки зору. Наводяться та аналізуються кількісні оцінки втрат, яких зазнала економіка України унаслідок кампанії з очищення банківського сектора упродовж 2014–2016 рр. Кризь призму типології "неекономічної" політики розглянуто також процеси демонетизації економіки України та поточні проблеми національного фондового ринку.

Визначено, що під час проведення реформ у банківському секторі прийняття правлячою елітою, а також судовою системою непрорахованих і незважених на особливості саме України рішень призвело до деструктивних наслідків, які позначаються у довгостроковій перспективі розвитку економіки країни. Крім економічних збитків – втрати економікою понад 10 млрд дол. США та закладення міни уповільненої дії під майбутнє кредитування, "банкопад" призвів і до соціальних – втрати найбільш активним прошарком населення довіри до економічної стратегії, що пропонували урядовці.

За останні роки після кризи 2014 р. не зареєстровано жодної банківської установи, кількість відокремлених філій банків стрімко зменшується разом із кількістю робочих місць.

Зроблено висновок, що поточна практика реалізації ліквідаційних активів збанкрутілих банків матиме довгостроковий не-

¹ **Дробязко, Анатолій Олександрович** – канд. екон. наук, провідний науковий співробітник відділу координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління" (бульв. Дружби народів, 38, Київ, 01014, Україна), ORCID: 0000-0002-0453-0709, adrobyazko@ukr.net

гативний ефект – адже від цього виграли недоброчесні позичальники, які через треті руки викупили свою прострочену заборгованість з дисконтом, а найактивніша частина населення – вкладники депозитів "200+" та малий і середній бізнес – понесла збитки і втратила довіру до банків.

Зауважено, що головною причиною звернення в Україні до "неекономічної" політики є відірваність управлінських рішень від реальних суспільно-економічних потреб. Як наслідок, ініційовані економічні рішення у цій сфері не лише завдають матеріальної шкоди, а й перешкоджають цивілізаційному просуванню країни².

Ключові слова: економіка, економічна політика, неоліберальна модель економіки, "неекономічна" політика, міжнародні фінансові інститути, економічні реформи

Останніми роками набула розвитку одна з найбільш дискусійних у сучасній економічній науці теорія "неекономічної" економічної політики (її було започатковано у роботі "Economic Policy: Theory and Practice" [1]). Зокрема, В. Папава [2] класифікує "неекономічну" економічну політику за такими ознаками: 1) коли особи, які впроваджують економічну політику, не спираються на знання, що пропонуються економічною наукою; 2) коли розробники економічної політики, як правило, застосовують знання, створені економічною наукою, але ці знання або теорії є хибними; 3) коли деякі важливі економічні явища ще недостатньо досліджені економістами і тому розробники економічної політики, незалежно від їхніх економічних уподобань, не можуть спиратися на знання, які ще остаточно не сформульовані.

Згідно з позицією Людвіга фон Мізеса: "... найкраща економічна політика – це обмежити уряд створенням умов, які дозволять людям досягати власних цілей та мирно жити зі своїми сусідами. Зобов'язання уряду полягає в тому, щоби просто захищати життя та власність, а також дозволити людям користуватися свободою та можливістю співпрацювати та торгувати один з одним" [3].

Зміна підходів до економічної політики відбувається за об'єктивними чинниками разом зі змінами процесів у реальній економіці, коли употужнюються нові продуктивні технології, витісняючи застарілі, формуючи нові правила, стандарти та закони. За класиками марксизму – "політика є концентрованим виразом економіки".

Після розпаду СРСР упровадження інститутів, які б гарантували демократію, розвиток національної державності та функціонування ринкового устрою в Україні відбувалося у формі експериментів. Стан економік у країнах колишнього СРСР грузинський вчений В. Папава, пояснюючи труднощі інституційних перетворень і напрямів економічного розвитку, з якими стикається пост-

² Публікацію підготовлено у рамках НДР "Забезпечення ефективності грошово-кредитної політики в Україні в умовах глобальної економічної дестабілізації" (№ держреєстрації 0121U000024).

соціалістичне суспільство в пострадянських країнах, у роботі [4] характеризує як феодальний. Щоб за інституційною побудовою, правовими та економічними правилами ведення бізнесу відповідати стандартам розвинених економік, Україна співпрацює з міжнародними організаціями³, які виступають драйвером системних змін.

Дотепер вплив "неекономічної" політики не дозволяє Україні віднайти оптимальну стратегію розвитку країни, визначитися із моделлю підвищення добробуту громадян. Одним із таких виявів "неекономічної" політики, що супроводжувалися значним суспільно-економічним деструктивом, є реформи у банківському секторі.

Мета статті – визначення системних помилок при здійсненні реформ у банківському секторі в Україні з позицій "неекономічної" політики.

Одна із загальних проблем країн із перехідною економікою – дефіцит кадрів державного управління, які сповідують прогресивні ідеї розвитку. Досить часто в Україні розробниками економічної політики ставали непрофесійні економісти, і, відповідно, звідси виникали помилки першого типу "неекономічної" політики [5]. Особливо небезпечно для розвитку суспільства, коли державні інституції починають використовувати для персонального збагачення. Часта зміна владних еліт в Україні призвела до руйнування середньої управлінської ланки у багатьох державних інституціях. Навіть якщо розробники економічної політики мають спеціальну фахову освіту, приймаючи рішення, вони нерідко покладаються не стільки на накопичені економічні знання, скільки на політичну доцільність. Це явище пояснюється відомою "теорією вибору громадськості" [6]. Саме таким чином і відбувалися реформи у банківському секторі (т.зв. "банкопад" 2014–2016 рр.).

Приклад "банкопаду" 2014–2016 рр. можна розглядати як класичний прояв "неекономічної" політики. Після політичної кризи 2013–2014 рр., анексії Росією Криму та початку війни на Донбасі банківська система опинилась у скрутній ситуації унаслідок масових "дефолтів" позичальників. Проблема

³ Ці організації пропонують країнам-позичальникам концепцію економічних реформ, які з точки зору неолібералізму спроможні вивести на сучасний рівень розвитку. Дії МВФ та Світового банку скоординовані та ґрунтуються на монетаристських методах фінансового відродження країн-позичальників. Разом із МВФ та Світовим банком агентом неоліберальної політики у міжнародних відносинах виступає Всесвітня торговельна організація (ВТО). Її центральне завдання – лібералізація світової торгівлі шляхом послідовного скорочення рівня імпорتنих мит та прибирання нетарифних бар'єрів. Основні цілі завдання неоліберальної економічної глобалізації були сформульовані у так званому Вашингтонському консенсусі. Суть реформ Вашингтонського консенсусу полягає в тому, щоб країни-позичальники зменшували ступінь втручання держави в економіку, реалізовували програми широкої приватизації державної власності, проводили реформи податкової системи для забезпечення справедливого перерозподілу коштів, лібералізували ринки з ціллю досягнення відкритості у світовій торгівлі, скорочували питому вагу соціальних витрат [7]. За філософією розвитку сучасних економічних відносин МВФ відповідає за підтримку країн, що розвиваються, в частині систематизації економічних знань і структурної розбудови інститутів, які проводять економічну політику. Співпраця з МВФ сигналізує глобальним приватним інвесторам, що стандарти ведення бізнесу в країні відповідають загальноприйнятим критеріям і з країною можна працювати на ринкових засадах.

"зомбі-позичальників" перетворилася на проблему "зомбі-банків". Відповідно, у багатьох банків виникла проблема ліквідності. Політична криза наклалася на результати попередньої банківської кризи 2008–2009 рр., унаслідок якої багато банків не відновили свою платоспроможність. На розгляді в судах у той період перебувала величезна кількість господарських спорів між банками і позичальниками, породжених некоректною поведінкою обох сторін у період девальвації обмінного курсу гривні у попередньому періоді.

Дії НБУ в 2014–2017 рр. повністю підпадають під визначення "неекономічної" політики. У випадку, коли банки втрачають платоспроможність та ліквідність, для вирішення проблеми у світі вдаються до двох, принципово різних, підходів. За європейської моделі йдеться про виживання банку, надається спектр можливостей для злиття, поглинання, рефінансування. Завдання регулятора – знайти інвестора, який купить банк із боргами за 1 євро або 1 фунт. Американська модель націлена на якнайшвидше припинення діяльності банку, що втрачає платоспроможність унаслідок дефолтів позичальників, далі – швидкий продаж активів, при сталій юридичній системі виручка становить на рівні 90% від початкової вартості активів. Намагання законодавчо й організаційно реформувати український банківський ринок за американською моделлю у 2014–2017 рр. обернулись для України значними бюджетними збитками.

У таблиці "Основні балансові дані банків, що переведені у ліквідаційну процедуру на щомісячну дату складання балансу" наведено інформацію про ключові позиції активів і пасивів банків, які були визнаними неплатоспроможними і у яких регулятор відкликав ліцензію. Наразі можна оцінити наслідки політики НБУ, яку західні партнери вважають чи не найбільшим досягненням України у проведенні реформ [8].

Розглянемо структуру даних, наведених у таблиці. Цю інформацію тимчасові адміністратори банків подавали регулятору і контрагентам на міжбанківському ринку станом на перше число (звітну дату) кожного місяця. Перша графа у таблиці фіксує дату переходу від тимчасової адміністрації, коли у акціонерів і попереднього менеджменту банку була можливість виправити ситуацію і повернути ліцензію на здійснення банківської діяльності до ліквідаційної процедури, коли активи банку повністю переходять під юрисдикцію чиновників ФГВФО. Після цієї дати повернути банк на ринок вже неможливо і йдеться тільки про реалізацію майна, що утримується на балансі. Як правило, до цієї дати зусилля, скажімо, у випадку європейських регуляторів банківської діяльності спрямовані на пошук інвесторів, які разом із зобов'язаннями викупають активи банку, вливають кошти, повертають установі ліквідність. Так, у 1995 р. після того як стало ясно, що банк Barings втратив ліквідність після ризикованих операцій дилера Сінгапурської філії, банк Англії увів у цей, один із найстаріших банків країни тимчасову адміністрацію і за один фунт стерлінгів продав його нідерландській банківській групі ING. У 2008 р. компанія Fortis, що займалася страховим і банківським бізнесом та входила до світової десятки фінансових лідерів і працювала у країнах Бенілюкс, після

втрата ліквідності була продана французькій фінансовій групі BNP Paribas. Тобто європейські регулятори створюють умови, які насамперед забезпечують захист інтересів вкладників.

У період подолання кризи 2014–2015 рр. в українського суспільства існував запит на негайну справедливість, тому рішення, які приймали НБУ та ФГВФО, були не завжди економічно прораховані. Так, після уведення ліквідаційних комісій ряд банків у судовому порядку оскаржив дії НБУ. У таблиці відображена цифра – 460,5 млрд грн активів, які ліквідаційні комісії прийняли у розрізі банків (колонка "Загальні активи"). До цих активів, крім кредитно-інвестиційного портфеля, входять основні фонди банку, ліквідні кошти в касах та на коррахунках (яких, як правило, обмаль), дебіторська заборгованість.

Таблицю впорядковано відповідно до дати уведення ліквідаційних комісій. Наступні чотири графи розкривають суми категорій клієнтів, кошти яких були заморожені або втрачені у разі нераціонального погодження з ліквідаційною масою. Колонка "М/Б" (міжбанківські платежі) показує, скільки своїх коштів у балансі банку, що пішов під ліквідацію, втратили інші банки. Загальна сума таких втрат становила 22,3 млрд грн. Це втрати "живої" ліквідності банків, які в умовах кризи створювали у системі "тромб" неплатежів, поглиблюючи економічну кризу.

Колонка "Бюджет" показує 1,1 млрд грн коштів, які втратили бюджетні організації. Як правило, це позабюджетні кошти, залучені бюджетними організаціями для своїх інвестиційних програм. Наприклад, у разі університетів це кошти, що були внесені як плата за навчання. Наступна колонка "СГ" (суб'єкти господарювання) демонструє втрату коштів суб'єктами господарювання – 60,2 млрд грн. Останні три колонки показують втрати банківських кредиторів, яких за ліквідаційною процедурою віднесено до сьомої черги задоволення. Враховуючи, що ФГВФО продавав активи банків з дисконтом 90–99%, то до задоволення вимог цих категорій клієнтів черга, як правило, не доходила.

У фізичних осіб – колонка "ФО" – було заблоковано 117,5 млрд грн. Частина цих коштів ФГВФО виплатив вкладникам, які мали вклади до 200 тис. грн, отримавши для цієї операції кредитні кошти в Міністерстві фінансів України та НБУ. А вклади, що перевищували суму в 200 тис. грн ("200+") були віднесені до четвертої черги задоволення вимог, разом із вкладами, що банки залучали на депозитні сертифікати банку. Вкладення в депозитні сертифікати були вигіднішими за процентною ставкою, тому що враховувалися як вкладення в цінні папери і дозволяли банкам обходити обмеження щодо питомої ваги вкладів населення у пасивах банку. Цифри демонструють, що найбільше втратили клієнти таких банків, як: Брокбізнесбанк, "Форум", Південкомбанк, Златобанк, "Надра", "Київська Русь", Дельта Банк, "Фінанси та Кредит", ВБР, "Хрещатик", Діамантбанк, ВТБ.

Наступні три колонки із загальною назвою "Кредити на останню дату" розкривають структуру позичальників банку, які своїми регулярними виплатами мали наповнювати ліквідаційну масу. "М/Б" – це видані, але не повернені

міжбанківські платежі, – на 16,3 млрд грн. Тут присутній і ефект "доміно", коли зупинені в процедурі тимчасової адміністрації платежі в одному банку призводили до кризи ліквідності в іншому. Більше того, після уведення заборон згорання (врахування) зустрічних платежів за СВОП-кредитами, регулятор розвалив ринок міжбанківського кредитування, позбавивши малі банки можливості підтримувати ліквідність у різних валютах за рахунок міжбанківських кредитів. Банки, що мали зайву ліквідність у доларах або в євро, стали за рахунок цих коштів дуже ризиковано залучати вільні гривневі кошти у інших банків.

У цей період тимчасові адміністрації вводилися хаотично. Обсяг кредитного корпоративного портфеля суб'єктів господарювання (колонка "СГ") – 257,1 млрд грн. Перехід у стадію ліквідації банку для позичальника, особливо з сильними юридичними службами, в наших умовах є сигналом: "можна не розраховуватися!". Судові установи завалені зустрічними судовими позовами щодо законності/незаконності стягнення застав, порук та іншого майна. Без допомоги банківських менеджерів повернути кредитні ресурси в умовах ліквідаційної процедури абсолютно неможливо. Але Фонд пішов іншим шляхом – відкрив карні та господарські впровадження проти менеджерів банків, а не проти позичальників і реальних розпорядників позичених ресурсів.

У колонці "ФО" показано структуру заборгованості за кредитним портфелем фізичних осіб на 88,0 млрд грн. Хоча фізичні особи краще обслуговують свої зобов'язання перед банками, суми кредитів цієї категорії позичальників набагато менші, проте самих кредитів набагато більше. І судове адміністрування цих коштів набагато витратніше. За логікою іноземних консультантів, які підтримували ідею "банкопаду", якщо із 460 млрд грн активів 245,0 млрд грн становлять кредитні кошти юридичних і фізичних осіб, то на покриття коштів кредиторів банків можна буде у судовому порядку стягнути з позичальників 177,6 млрд грн. Цього не сталося. Але станом на 01.01.2021 р. ФГВФО не зміг розрахуватися навіть за кредитами із Міністерством фінансів України.

Крім економічних збитків, отриманих за рахунок непродуманих економічних дій, "банкопад" мав і політичні наслідки. Втрата коштів під час нього найбільш активним прошарком населення призвела до втрати довіри до економічної стратегії, що пропонували урядовці, та призвела до катастрофічних наслідків для правлячої партії в наступних виборчих компаніях.

Суть неекономічної політики в цьому питанні полягає в тому, що розпочавши "банкопад" у 2014 р., уряд не тільки знищив майже 100 високотехнологічних підприємств, залишив без роботи майже 100 тис. висококваліфікованих працівників, ініціював тисячі (якщо не десятки тисяч) карних і господарських справ, які не принесли фінансових результатів, а і залишив кредиторів банків четвертої і сьомої черг задоволення вимог навіть без знецінених інфляцією депозитних коштів.

Чи розуміли чиновники згубність цієї стратегії? Так, повинні були розуміти, тому що начебто вже ж мали досвід: після попередньої кризи у 2009–2012 рр. під ліквідацію потрапили майже три десятки банків з аналогічними кінцевими у ліквідаційній процедурі результатами. Кошти втратив бюджет

Ринкові трансформації у банківському секторі ...

від зменшення податкових надходжень та виплат за обов'язковим страхуванням депозитів, вкладники "200+", юридичні особи – особливо малий бізнес. Країна своїми руками вбила один із драйверів ринкових перетворень в економіці.

Таблиця 1

Основні балансові дані банків, що переведені у ліквідаційну процедуру на щомісячну дату складання балансу, млн грн

Банк	Дата ліквідації	Загальні активи	Кошти на останню дату				Кредити на останню дату		
			М/Б	Бюджет	СГ	ФО+сертифікати	М/Б	СГ	ФО
Даніель	15.04.2014	1125	108	0	72	291	1	538	166
Реал Банк	21.05.2014	5025	913	4	185	487	20	4868	12
Брокбізнесбанк	10.06.2014	15678	1406	275	5708	3696	065	12504	810
Меркурій	10.06.2014	1859	10	0	369	662	13	882	230
"Форум"	13.06.2014	13730	326	9	2898	5163	44	8006	2964
Інтербанк	22.07.2014	632	168	0	136	107	34	336	10
Західкомбанк	22.07.2014	860	0	11	28	294	0	541	151
АКБ Банк	28.08.2014	1362	35	0	202	541	29	1168	26
Промекономбанк	05.09.2014	1091	26	0	55	73	88	0	4
"Старокиївський"	11.09.2014	533	57	0	78	295	59	144	167
Південкомбанк	24.09.2014	6412	248	9	1448	3037	815	4494	89
Фінростбанк	16.10.2014	1 519	280	0	77	642	435	925	39
УФС	10.11.2014	1461	102	0	184	907	8	1167	227
Єврогазбанк	17.11.2014	3126	0	4	196	1375	8	2369	38
"Золоті ворота"	04.12.2014	902	0	0	106	249	1	638	178
Терра Банк	23.12.2014	4 455	90	0	881	948	67	2281	154
АктивБанк	23.12.2014	3946	115	0	734	1364	0	2306	1223
ПраймБанк	13.01.2015	349	0	0	176	13	1	210	8
АктаБанк	15.01.2015	1645	0	0	169	396	45	451	137
ІнтерКредитБанк	16.01.2015	255	0	0	95	1	0	244	0

Продовження таблиці 1

Експо-банк	22.01.2015	3098	489	0	595	514	927	671	493
Грін Банк	22.01.2015	417	0	0	102	28	35	286	2
"Порто-Франко"	30.01.2015	1100	0	0	89	355	1	897	100
"Демарк"	30.01.2015	1665	0	0	40	870	0	1542	75
"Аксиома"	30.01.2015	637	0	0	34	104	0	606	4
Меліор Банк	10.02.2015	363	0	0	58	37	0	366	1
Легбанк	26.02.2015	648	0	0	63	549	17	588	40
БГ Банк	26.02.2015	1935	0	533	267	991	28	1475	104
Банк Камбіо	27.02.2015	1666	0	0	263	867	26	1425	63
ВіЕйБі Банк	19.03.2015	20260	35	0	550	8491	254	11937	1801
Міський комерційний банк	19.03.2015	5278	349	0	506	1413	1575	2788	21
ПроФін Банк	15.04.2015	571	3	0	188	242	99	316	32
"Укооп-спілка"	22.04.2015	570	7	0	69	41	5	157	16
Укрбізнесбанк	23.04.2015	3393	0	0	1278	527	15	2462	289
Злато-банк	12.05.2015	9183	662	0	1604	3020	527	8090	215
Імекс-банк	21.05.2015	13975	0	17	488	3913	26	12457	535
Кредит-промбанк	02.06.2015	1323	353	0	488	16	274	145	4
"Надра"	04.06.2015	41236	1302	54	535	3854	1011	9661	27105
Енерго-банк	11.06.2015	2476	0	0	706	784	348	1085	123
"Стандарт"	18.06.2015	871	0	0	92	251	2	832	10
"Київ"	24.06.2015	2962	0	0	3	0	0	0	110
Омега Банк	06.07.2015	825	0	0	0	0	0	0	0
"Київська Русь"	16.07.2015	6836	0	35	1690	2745	1015	4277	414
ПАТ "УПБ"	28.08.2015	2226	247	0	433	558	214	3 069	124
Банк Національний кредит	28.08.2015	1758	0	1	795	504	554	907	120
"Морський"	02.09.2015	1362	125	0	309	555	393	472	82

Продовження таблиці 1

ЧБРР	02.09. 2015	1801	102	28	980	256	524	219	89
СП БАНК	09.09. 2015	0	0	0	20	8	10	54	11
Укрко- мунбанк	14.09. 2015	462	0	0	56	138	2	235	90
Укргаз- промбанк	14.09. 2015	1014	0	0	217	498	1	699	68
"Столич- ний"	17.09. 2015	640	150	0	133	65	0	627	1
Дельта Банк	02.10. 2015	80605	6494	2	11574	20075	526	32961	26281
"Капітал"	29.10. 2015	1145	23	0	31	699	0	491	240
"Радикал"	09.11. 2015	673	0	0	507	232	6	462	54
Інтеграл- банк	25.11. 2015	960	78	0	138	375	338	494	18
"Націо- нальні Інвестиції"	01.12. 2015	2113	0	0	423	828	0	1 872	50
Уніком- банк	03.12. 2015	1253	1	0	564	37	0	695	24
"Конт- ракт"	10.12. 2015	427	0	0	178	189	4	159	31
"Велес"	10.12. 2015	288	0	0	58	13	47	240	0
"Фінанси та Кредит"	17.12. 2015	41883	2502	75	4232	13707	206	27370	9034
ВБР	21.12. 2015	7917	0	5	3419	2 905	2486	3404	496
ЮСБ Банк	24.12. 2015	840	0	0	190	234	12	745	9
"Преміум"	10.02. 2016	1796	0	0	352	691	99	1194	74
Авант- Банк	25.02. 2016	1786	5	0	291	1010	4	1343	12
Укрін- банк	22.03. 2016	5588	0	54	684	1923	210	4167	206
"ТК Кредит"	07.04. 2016	1858	0	0	1678	17	817	772	17
Банк Петро- коммерц- Україна	21.04. 2016	712	1	0	175	38	5	546	26
"Софій- ський"	22.04. 2016	795	0	0	223	331	5	723	3
"Союз"	28.04. 2016	943	0	0	166	29	44	839	16
Фінанс Банк	31.05. 2016	259	0	0	10	0	5	191	2
Інвестицій- но-трасто- вий Банк	31.05. 2016	137	0	0	0	0	0	128	0

Продовження таблиці 1

"Хрещатик"	02.06.2016	7121	325	19	1835	3336	154	3006	294
"Михайлівський"	12.07.2016	3304	0	0	163	2644	34	1387	712
ПУАТ "Фідобанк"	18.07.2016	7620	0	0	806	2209	95	2182	2217
Смарт-банк	21.07.2016	395	0	0	59	0	3	366	0
Класик-банк	11.08.2016	364	0	0	18	0	0	311	51
Євро-банк	16.08.2016	981	0	0	333	453	4	338	98
КСГ Банк	30.08.2016	455	0	0	118	70	26	363	11
Держзем-банк	27.09.2016	139	0	0	0	0	133	0	0
Фінекс-банк	18.11.2016	147	0	0	3	1	9	83	1
Артем-Банк	15.12.2016	493	0	0	42	236	1	401	35
"Траст"	29.12.2016	758	2	0	7	557	14	8	552
Інвест-банк	11.01.2017	407	0	0	8	113	3	303	6
Фортуна-банк	21.02.2017	2186	410	0	258	371	1	1949	10
ПтБ	23.02.2017	8289	87	0	720	5874	87	2802	3835
НК Банк	07.03.2017	292	0	0	37	6	1	248	1
Вектор Банк	21.03.2017	206	0	0	2	79	1	186	12
Фін-Банк	27.04.2017	885	55	0	80	0	9	843	4
Діамант-банк	23.06.2017	7561	1730	6	2096	2161	249	3535	133
"Новий"	01.09.2017	689	0	0	205	0	89	14	1
"Гефест"	29.09.2017	136	0	0	0	0	0	119	0
"Фінансовий партнер"	30.11.2017	144	0	0	0	0	0	34	0
"Богуслав"	01.12.2017	589	0	0	71	235	7	475	5
"Родовід"	19.12.2017	19019	426	0	106	8	0	3465	3588
"Юнісон"	18.06.2018	646	0	0	52	25	12	444	33
ДіВі Банк	14.08.2018	235	0	0	0	0	0	134	77
БМ Банк	06.11.2018	1227	0	0	0	0	0	952	229
ВТБ Банк	18.12.2018	25477	2344	0	1334	1718	2	20416	736

Закінчення таблиці 1

"Вернум"	14.05.2019	260	0	0	0	0	0	131	0
"Фінансова ініціатива"	21.05.2019	21970	144	0	468	1336	13	21 374	3
Усього		460490	22339	1140	60162	117499	16383	257077	88015

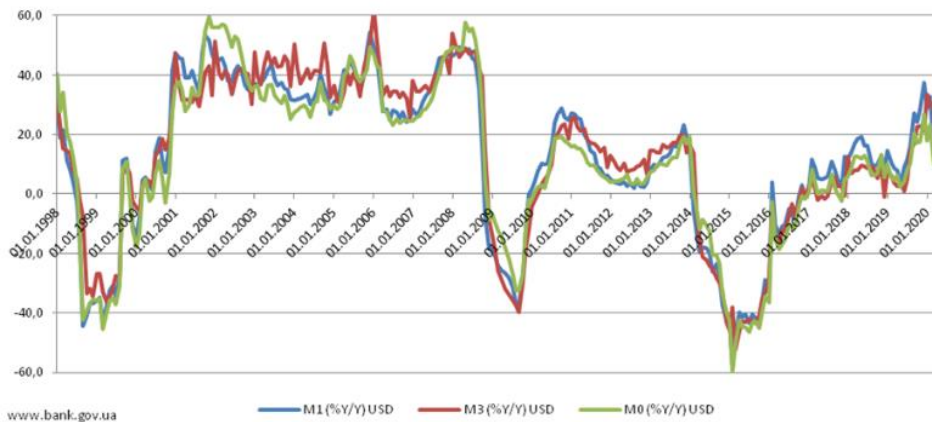
Джерело: складено автором на основі інформаційних повідомлень ФГВФО, НБУ у 2014–2017 рр. та балансової статистичної звітності, що розміщлася на сайті www.bank.gov.ua

Загальна сума виплат вкладникам за гарантованими сумами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб становила 94,8 млрд грн, які Фонд запозичив у Міністерства фінансів України та НБУ. Ліквідаційна маса ФГВФО, яку він прийняв в управління, – 460 млрд грн (див. табл.). У результаті втратили заощадження вкладники банків, які мали вклади понад 200 тис. грн та 8 тис. дол. США, а також суб'єкти малого та середнього бізнесу. На кінець 2020 р. вкладники "200+" змогли отримати лише 3,6 млрд грн із 38,8 млрд грн. ФГВФО повернув борг НБУ – 25,6 млрд грн та Мінфіну – 43 млрд грн, причому ще залишилися непогашеними 48,1 млрд грн основного боргу у векселях та 65,7 млрд грн процентів.

Якість активів ліквідаційної маси виявилася низькою. Середній процент повернення становив 8–9%, але деякі вимоги за кредитами продавались на аукціоні з дис 99,2%. Фонд передав у правоохоронні органи понад 6000 заяв із вимогами на 400 млрд грн. Незважаючи на юридичні заборони, багато позичальників мали можливість відкупити свої боргові зобов'язання через треті руки, що заклало міну уповільненої дії під майбутнє кредитування. З одного боку, недоброчесні позичальники отримали бонус. З іншого – менеджмент банків, що залишилися на ринку, скоріше відмовлятиме позичальнику, ніж братиме на себе мінімальну відповідальність. За підрахунками експертів, загальні збитки від цієї фінансової політики становлять понад 300 млн грн, або 10 млрд дол. США.

Окремого розгляду заслуговують події навколо націоналізації Приватбанку. Збитки, що поніс бюджет України, не покриваються кредитними ресурсами, залученими урядом від МВФ за програмами цього періоду. "Неекономічне" (політичне) втручання в ринкові процеси у цьому випадку не тільки завдало економічної шкоди кредиторам банківської системи, а й негативно вплинуло на розвиток ринку в майбутньому, викликавши за цей період низку корупційних скандалів. Іноземні радники, які надавали українським урядовцям консультації, не розуміли, що зі знищенням банків, які, на їхній погляд, слугували інструментами національної корупції, вони знищили один із основних драйверів ринкових перетворень у країні.

Інший приклад "неекономічної" політики – прогалини у монетарній політиці. На початковому етапі незалежності банківський сектор зазнав повної лібералізації. Створені у тому періоді комерційні банки виконували не тільки притаманні їм банківські функції, а й здійснювали юридичний захист прав власності фінансово-промислових груп (ФПГ), які були їх власниками.

Рисунок. Розрахунок річної зміни грошової пропозиції М3 (грошова маса), М0 (готівка поза банками), М1 (готівка плюс поточні кошти в банках), дол. США, у 1998–2020 рр., % Y/Y

Джерело: розраховано та складено за даними Національного банку України (<https://bank.gov.ua/>).

На прикладі демонетизації економіки (рисунок) продемонстровано, як працює механізм застосованих з боку органів влади заходів "неекономічної" політики у монетарній сфері, які призводили до глибокої девальваційної кризи або суттєво її поглиблювали у період 1998–2000; 2008–2009; 2014–2017 років. На графіку відображено періоди знецінення національних грошей і активів, що відбувалося, коли грошові агрегати М0, М1, М3 перебували нижче "нульової" позначки осі абсцис. Наведена динаміка річних змін грошових агрегатів стосовно рік до року в доларовому еквіваленті свідчить про провали у грошово-кредитній політиці, коли рівень змін агрегатів рік до року є негативним. Кожен із наведених періодів демонструє результати реалізації урядами рішень "неекономічної" політики першого типу, що призводило до глибокої демонетизації економіки, гальмування зростання ВВП⁴, і, як наслідок, – до погіршення добробуту людей.

⁴ Наприклад, без запобіжників контролю над рухом капіталу, нині "модна" на заході політика "кількісного пом'якшення" шляхом рефінансування банків в Україні призводила до збільшення попиту на валюту на внутрішньому ринку і, за відсутності достатньої кількості валютних резервів, – до глибокої девальвації обмінного курсу. Глибокі фінансові кризи в малу відкриту сировинну економіку приходили іззовні. Так, період 1998–2000 рр. пов'язаний із кризою російської економіки, на яку в тому періоді припадало понад 50% зовнішньої торгівлі України. Криза 2008–2009 рр. пов'язана зі світовою фінансовою кризою, різким падінням цін на продукцію експорту України при зростанні цін на енергоносії. Процеси 2014–2017 рр. пов'язані із внутрішньополітичною кризою, початком російської агресії, втратою 20% промисловості, що приносила валютну виручку. Тим не менше, мали місце конкретні управлінські помилки, які характеризуються першим типом "неекономічної" політики. Слід зазначити, що за весь період паралельно з реформами, визначеними як ринкові під проводом МВФ, судовою системою систематично порушувалися права власності та права кредиторів. Правляча еліта, яка змінювалася після кожного політичного циклу, не цуралася примушувати бізнесменів віддавати частину свого бізнесу. Особливо це стосувалося бізнесу, який підтримував політичних конкурентів нових політичних фаворитів. А судова система могла приймати непередбачувані рішення. Отже, фасад реформ був ринковим, але його зміст був "необільшовицьким". На жаль, і донині інструменти тиску на бізнес мають не тільки силові органи, а також і податкові, а в останню

Прикладом "неекономічної" політики першого типу може слугувати також і сучасний стан "неринкового" фондового ринку в Україні [9]. Незважаючи на зусилля міжнародних фінансових організацій, зокрема МВФ, фондовий ринок України не став конкурентним для банківського депозитного. Наприкінці 90-х фондовий ринок було успішно використано фінансово-промисловими групами (ФПГ) для накопичення активів. На ринку поряд із акціями працюючих підприємств значний обіг мали "сміттєві" цінні папери з метою перерозподілу фінансових потоків і активів, вимивання банківських ресурсів. Але фондовий ринок так і не запрацював і на сьогодні практично всю його діяльність зведено до торгівлі державними облигаціями.

В Україні фактично знищено біржовий ринок акцій⁵. За рівнем розвитку фінансового ринку та регулювання фондових бірж, за методикою розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності Україна посідає одне з останніх місць у світі. Співвідношення вартості активів публічних інститутів спільного інвестування (ІСІ) та недержавних пенсійних фондів (НПФ) до ВВП коливається на межі статистичної похибки.

Висновки

Головною причиною "неекономічної" політики України щодо врегулювання банківського ринку є відірваність управлінських рішень від реальних суспільно-економічних потреб. Як наслідок, ініційовані економічні рішення у цій сфері не лише завдають матеріальної шкоди, а й перешкоджають цивілізаційному просуванню країни.

В Україні банківський сектор, який з початку 1990-х став драйвером ринкових перетворень, після криз 2008–2009 та 2014–2016 рр. фактично перейшов під контроль держави та міжнародних фінансових груп. За останні роки після кризи 2014 р. не зареєстровано жодної банківської установи, кількість відокремлених філій банків стрімко зменшується разом із кількістю робочих місць. Спостерігаються факти перешкодження регулятором доступу на ринок міноритарних інвесторів. Так, регуляції Національного банку України, наприклад, заборона виплачувати акціонерам дивіденди, поки за рахунок прибутку банком не буде сформовано резервний капітал у сумі 25% від статутного, знеохотила купувати акції банків, що спостерігалось на початку 1990-х років. Як наслідок, коли перед мажоритарними акціонерами банків постало завдання пошуку джерел фінансування капіталу, інструментів виявилось замало.

кризу до них приєднався і банківський регулятор, не без змін у законодавстві, які були ініційовані міжнародними фінансовими організаціями.

⁵ Обсяг торгів акціями у 2018 р. у 20 разів менший, ніж у 2014 р., і є одним із найменших показників у світі. Обсяг зареєстрованих емісій акцій за цей період скоротився у 6,5 раза. У грудні 2019 р. у ДУ "Інституті економіки та прогнозування НАН України" відбулося засідання круглого столу "'Неринковість' фондового ринку України економіко-правові складові". Тоді учасники констатували, що цільові орієнтири розвитку фондового ринку 2015 р., що були зафіксовані у Комплексній програмі розвитку фінансового сектора України до 2020 р., залишаються невиконаними. Так, отримання статусу Advanced Emerging для фінансового ринку України є абсолютно недосяжним. Україна не представлена навіть у листі очікувань на найгірший рівень класифікації FTSE – Frontier Market.

Проведене НБУ "врегулювання" банківського ринку після 2014 р. було вкрай невдалим з економічної точки зору. Не враховуючи витрати на націоналізацію Приватбанку, на проведення "банкопаду" економіка втратила понад 10 млрд дол. США. Незважаючи на гостру політичну ситуацію і війну на сході країни, слід було би більш прагматично ставитися як до акціонерів банків, які втратили доходи, так і до кредиторів банків – домогосподарств і корпоративного бізнесу.

Поточна практика реалізації ліквідаційних активів збанкрутілих банків матиме інший довгостроковий негативний ефект. З одного боку, від цього виграли недоброчесні позичальники, які через треті руки викупили свою прострочену заборгованість з дисконтом, з іншого ж – понесла збитки і втратила довіру до банків найактивніша частина населення: вкладники депозитів 200+ та малий і середній бізнес, які за негативними настроями приєдналися до позичальників валютної іпотеки, які втратили в період девальвації.

Список використаних джерел

1. Bénassy-Quéré A., Coeuré B., Jacquet P., Pisani-Ferry J. *Economic Policy: Theory and Practice*. New York, Oxford University Press, 2010.
2. Papava V. On the Non-Economic Policy and the Post-Communist Experience of Georgia. *European Journal of Economic Studies*. 2019. № 8(2). <https://doi.org/10.13187/es.2019.2.143>
3. Von Mises L. *Economic Policy. Thoughts for Today and Tomorrow*. Third Edition. Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2006. URL: https://eet.pixel-online.org/files/etranslation/original/Economic_Policy_von_Mises.pdf
4. Papava, V. Marxist points of view on the Soviet Communist economic system and the manifestation on the egalitarianism in post – communist economic reforms. *International Journal of Social Economics*. 1995. Vol. 22, No.6. P. 29–37. <https://doi.org/10.1108/03068299510091188>
5. Krugman P. A Country Is Not a Company. *Harvard Business Review*. 1996, January–February. URL: <https://hbr.org/1996/01/a-country-is-not-a-company>
6. Buchanan J.M., Tullock G. *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Ann Arbor, University of Michigan Press, 1962. URL: <http://www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv3.html>
7. Руденко Н., Руденко Т. Глобалізація в дискурсах демократій. Запорожжє, 2008. С 59-80. URL: www.academia.edu/6655452/ГЛОБАЛІЗАЦІЯ_В_ДИСКУРСАХ_ДЕМОКРАТІЙ
8. Итоги "банкопада" в Украине. URL: <https://politicus.com.ua/2020/12/02/itogi-bankopada-v-ukraine/>
9. Шелудько Н.М. "Неринковий" фондовий ринок: українські реалії. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 4. С. 152–153.

Надійшла до редакції 19.08.2020 р.

Прорецензовано 13.04.2021 р.

Підписано до друку 29.06.2021 р.

Anatoliy Drobiazko⁶

MARKET TRANSFORMATIONS IN THE BANKING SECTOR OF UKRAINE: A VIEW THROUGH THE PRISM OF "NON-ECONOMIC" POLICY

The author analyzes the processes occurring in the banking sector of Ukraine from the standpoint of "non-economic" policy, the theory of which is currently being discussed in modern economics. According to the author, the impact of such a policy does not allow Ukraine to find the optimal strategy for its development, in particular regarding the regulation in the banking sector. One of the reasons for this is the shortage of public administration, which is generally characteristic of countries with economies in transition.

It is proved that the NBU's "settlement" of the banking market after 2014 was extremely unsuccessful from an economic point of view. Quantitative estimates of losses suffered by the Ukrainian economy as a result of the campaign to clean up the banking sector during 2014-2016 are presented and analyzed. Through the prism of the typology of "non-economic" policy, the author considers the processes of demonetization of Ukraine's economy and current problems of the national stock market.

It is determined that during the reforms in the banking sector, the adoption by the ruling elite, as well as the by the judiciary, of a series of uncalculated and unconsidered decisions poorly consistent with Ukraine's specific features led to destructive consequences, which affect the long-term development of the country's economy. In addition to economic losses (more than 10 billion USD) and the planting of a ticking bomb under the future lending, the "bankfall" brought about social damage, which is the loss, by the most active segment of the population, of the confidence in the economic strategy proposed by government officials.

In recent years, after the crisis of 2014, no banking institutions have been registered, while the number of banks' separate branches is rapidly declining, along with the corresponding number of jobs.

The author concludes that the current practice of selling liquidation assets of bankrupt banks will have a long-term negative effect, because it benefited bad creditors who bought their overdue debt at a discount through third parties, while the most active part of the

---

⁶ **Drobiazko, Anatoliy Oleksandrovych** – PhD in Economics, Researcher of the Department of Coordination of Budget-Tax and Monetary Policy, Academy of Financial Management, Ministry of Finances of Ukraine (38 Druzhby Narodiv Blvd., Kyiv, 01014, Ukraine), ORCID: 0000-0002-0453-0709, e-mail: adrobyazko@ukr.net,

population (depositors "200+" and small and medium businesses) suffered losses and lost confidence in banks.

It is noted that the main reason for Ukraine to choose the "non-economic" policy is the separation of the management decisions from real socio-economic needs. As a result, the economic decisions initiated in this area not only cause material damage, but also hinder this country's civilizational advancement⁷.

Keywords: economy, economic policy, neoliberal model of economy, "non-economic" policy, international financial institutions, economic reforms

References

1. Bénassy-Quéré, A., Coeuré, B., Jacquet, P., Pisani-Ferry, J. (2010). *Economic Policy: Theory and Practice*. New York, Oxford University Press.
2. Papava, V. (2019). On the Non-Economic Policy and the Post-Communist Experience of Georgia. *European Journal of Economic Studies*, 8(2). <https://doi.org/10.13187/es.2019.2.143>
3. Von Mises, L. (2006). *Economic Policy. Thoughts for Today and Tomorrow*. Third Edition. Auburn, Ludwig von Mises Institute. Retrieved from https://eet.pixel-online.org/files/etranslation/original/Economic_Policy_von_Mises.pdf
4. Papava, V. (1995). Marxist points of view on the Soviet Communist economic system and the manifestation on the egalitarianism in post - communist economic reforms. *International Journal of Social Economics*, 22: 6, 29-37. <https://doi.org/10.1108/03068299510091188>
5. Krugman, P. (1996, January-February). A Country Is Not a Company. *Harvard Business Review*. Retrieved from <https://hbr.org/1996/01/a-country-isnot-a-company>
6. Buchanan, J.M., Tullock, G. (1962). *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Ann Arbor, University of Michigan Press. Retrieved from <http://www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv3.html>
7. Rudenko, N., Rudenko T. (2008). Globalization in democracies discourses. Zaporizhia. Retrieved from www.academia.edu/6655452/ГЛОБАЛИЗАЦІЯ_В_ДИСКУРСАХ_ДЕМОКРАТИЙ [in Russian].
8. Results of falling banks ("bankopad") in Ukraine. Retrieved from <https://politicus.com.ua/2020/12/02/itogi-bankopada-v-ukraine/> [in Russian].
9. Shelud'ko, N.M. (2019). A "non-market" stock market: Ukrainian realities. *Ekonom. prognozuvannâ – Economy and Forecasting*, 4, 152-153 [in Ukrainian].

---

⁷ The publication is prepared within the research project on "Ensuring the effectiveness of monetary policy in Ukraine in the conditions of global economic destabilization" (state registration No 0121U000024).